

KONVERENTS „MUUSAD JA MARIONETID. ARNO VIHALEMM 100”

24. mail toimus Eesti Kirjandusmuuseumis Arno Vihalemma 100. sünniaastapäevale pühendatud pidulik konverents „Muusad ja marionetid. Arno Vihalemm 100”. Konverentsi korraldasid Eesti Kirjandusmuuseum ja Karl Ristikivi Selts.

Avaettekannet „Õõga üks” oli Andres Ehinilt, kes vaatles Arno Vihalemma luuletajatekonda loovuse ja lüürilise sügavuse mõõtkavas. Ehin küsis, kuidas sünnib loovus, kuidas omandatakse isikupära? Kodust päritud fantaasirikkus ja sõprussuhe koolivend August Sangaga olid Arno Vihalemma kunstnikuks loodijad. (Ehini ettekande teksti vt k.a Keel ja Kirjandus nr 5, lk 321–333.)

Arne Merilai (Tartu Ülikool) kesken- duse ettekandes „Bipolaarne pagulane” Arno Vihalemma pagulusaastate loomingu- süühholoogilistele fenomenidele. Merilai meenutas, et vastilmunud Arno Vihalemma „Kogutud luulele” järelsõna kirjutamisega sattus ta sümbolise- sarnasusse rolli kui aastate tagant Rootsis Raimond Kolga juures kodu- küpsetatud leiba maitstes. Pakutu oli juba paari nädala vanune, kuid ikkagi hea. Merilaid inspireeris ammu valmis leivapätsile värsket koorikut küpseta- ma ehk Arno Vihalemma luulele kirjan- duskriitiliselt vahedat vaatepunkti and- ma ennekõike Vihalemma kunstniku- isiksus. Tema huvi keskmis oli Viha- lemma positiivselt bipolaar- ne loov vaim, mis avanes nii kunstis kui ka luules. Samal ajal tumestasid saavutatud vaimset avarust depres-

sioon ja eksistentsiaalne äng. Seesu- gust hingeseisundi vaimset polaarsust vaatles Merilai võimaliku eneseteraa- pia vormina, esitades ka inspireerivaid hüpoteese bipolaarsuse ehk melanhoolia ja maania ületamisest kunstiloomingu kaudu.

Tartu Ülikooli üliõpilase Maia Tamm- järve ettekande „Kunstimees kui luule- kuju” aluseks oli Arno Vihalemma teos „Kunstnik eesti kirjanduses: tüübikriiti- line veste” (Rooma: Maarjamaa, 1975). Lisaks vaatles Tammjärv kunstniku kui tüübi kujutamist tänapäeva eesti kirjanduses, esitades näiteid Mihkel Muti, Mart Kivastiku, Kaur Kenderi, Maarja Kangro, Berk Vaheri, Hiram ja jt proosateostest. (Ettekande täisteksti vt Sirp 17. VI 2011, nr 24.)

Ene Asu-Õunase ettekande „Tee kal- jude juurde” luges ette Tartu Kunsti- muuseumi direktor Reet Mark, kes tegi hakatuseks omapoolse lühikese sisse- vaate Arno Vihalemma kui kunstniku loomingu- sse. Ta tõstis esile Vihalemma aktiivsust näitustest osavõtjana Root- sis ja mujal maailmas, samuti ta nõud- likkust kunstikriitikuna. Ene Asu- Õunase esseistlikust Vihalemma kunst- nikuportrest jäi kõlama iseloomustus, et tema tegevuses oli esikohal tunde- või ka vaimuprimaat. Artistlikkus on tema puhul seotud järjepideva tööga, üheta pole teist. Sama iseloomustab Vihalemma kunstist kirjutajana ja kir- jutava kunstnikuna. Luule ja kunst on Vihalemma isiksuse puhul tervikut loo- vas seoses. Tema loomingu- saab luu- lest pilt ja pildi läbi kujuneb sõna (vt nt

luulekogusid „Kaja kivi südames”, „Marionetid”, „Tsooloogia ehk Ingel lindudega”, teos „Kunstnik eesti kirjanduses”).

Janika Kronbergi ettekanne „Palendav Viha” ja Sirje Oleski ettekanne „Üksi teiste seas” (mõlemad EKM) tuginesid Eesti Kultuuriloolises Arhiivis säilitatavale Arno Vihalemma ja Arvo Mägi kirjavahetusele. Janika Kronberg keskendus oma sõnavõtus esmalt raamatukujunduse teemale pagulasautorite väljaannete puhul üldiselt, seejärel käsitles Arno Vihalemma töid ja tema suhtumist raamatukujundusse. Vihalemm on kujundanud Arvo Mägi, Albert Kivika, Liidia Tuulse, Valev Uibopuu, Kalju Lepiku, Henrik Visnapuu, Salme Ekbaumi, Gert Helbemäe, Karl Ast-Rumori, August Mälgu jt teoseid. Kunstnikuna oli ta kriitiline raamatukujunduse madala taseme suhtes, eriti Eesti Kirjanike Kooperatiivi väljaannete puhul, nentis Kronberg.

Sirje Olesk süüvis oma esinemises loova vaimu alatisse üksindusse, üksijäetusesse. Pagulus tähendas Vihalemmale üksindust nii saatuse kui ka hingeseisundi mõttes – pere jäi maha Eestisse ning elukoht Ystadi linnas tõi kaasa eraldatuse eesti pagulaskonnast Rootsis –, see jättis Vihalemma üksi nii põlvkonnakaaslaste keskel kui ka pagulaskultuuris. Sirje Olesk võrdles Vihalemma positsiooni kunstis Karl Ristikivi omaga kirjanduses. Oleski sõnul oli Vihalemmal kirjanikuna õnnelik saatuse, mis sai väljendusvõimaluse just tema kunstnikuisiksuse toel. Seejuures nõustus Olesk Arne Merilai mõtetega Vihalemma kahe vaimse vastaspoole koostoimest kunstniku-luuletajana. Sünniaastalt kuulus Vihalemm arbujate hulka, kuid debüteeris luules neist oluliselt hiljem. Olesk osutas, et vaimne side arbujatega oli Vihalemmal samas olemas, tuues võrdlevaid näiteid ta luulest, milles sisaldasid allusiooneid Betti Alveri tekstidele (nt Vihalemma debüütluulekogu tsükli pealkiri „Tüh-

jast haardest”, luuletus „Artisti epitaaf” jmt). Oleski väitel pole Vihalemm sõnades otsesõnu väljendanud oma üksindustunnet ega isiklikku tragöödiat. Ka kirjavahetuses Arvo Mägiga on harva leida tunnistusi temast kui luuletajast.

Kirjanik Helga Nõu meenutas oma sõnavõtus „Muhe mees Pärnust. Kirjadedest ja muust” sooja sõprust, kirjavahetust ja erinevaid kohtumisi Arno Vihalemmaga. Kuigi nad olid teineteisest kaugel nii asukohtade (Uppsala – Ystad) kui ka 23-aastase vanusevahe poolest, sai nende sõprusside alguse Helga Nõu loomingu, konkreetset novelli „Saapad” kaudu. Novelli sõjateema ja Pärnu linn tegevuspaigana elustasid Vihalemma mälestustes kunagise kodulinna ja ühine vestlusteema oli leitud. Helga Nõu esitas tsitaate kirjavahetusest, kus Vihalemm kommenteerib talle nii omase iroonia ja isikupärase huumoriga Pärnu ja selle ümbruse fotosid, mis Helga oma kodust oli leidnud ja palunud täpsustada fotol kujutatut.

Enn Nõu filmitud ja helindatud kaadrite vahendusel saadi osa 1967. aasta külaskäigust Arno Vihalemma juurde Ystadi.

Päevakorras olnule lisandus literaadi ja kunstikriitiku Enn Lillemetsa sõnavõtt, kes kõneles Vihalemma kunstitõpingute algusest Pärnus Bergmanni (Aleksander Vardi) ateljees, kus noormehe paar talve õppis. Kunsti algõpe seal sai määravaks, et Vihalemm asus Pallasesse kunsti õppima samuti Vardi käe alla. Lõpetuseks tsiteeris Lillemets Eduard Rüga dateerimata kirja ta vanale Pallase-kaaslasele ja kolleegile Vihalemmale. Rüga kiri oli ajendatud kuuldusest, et Vihalemm kavatses pöörduda tagasi kodumaale, ja ta keelitas kolleegi seda mitte tegema. Koju ja pere juurde jõudmine on küll kõigi pagulaste südames, kuid oma kannatuste juures ei tohi keegi unustada kodumaal valitsevat viletsust, vaesust ega vaimset terrorit, mis võtaks käest

viimasegi – vabaduse tee, rõhutas Rüga oma kirjas.

Konverentsipäeva lõpuks kõneles Arno Vihalemma perekonna nimel tema poeg, Tartu Ülikooli emeriitprofessor Rein Vihalemm, kelle mõtterännak puudutas koduste jaoks valulist ja samas lootusrikast küsimust kodumaale tagasipöördumisest. Rein Vihalemm kinnitas, et koju tagasi tulemise mõte ei kadunud nende perekonnas lõpuni, ka siis mitte, kui Vihalemma abikaasa Elsa oli 1968. aastal asunud elama Ystadi. Kahel korral kodumaad külastades Eestisse jäämise kavatsus ainult süvenes, kuid 1972.–1973. aastal tuli see katki jätta Arno Vihalemma terviseprobleemide tõttu. Hiljem kerkis aineliste takistuste kõrval üles ka tõdemus loominguulise töö jätkamise võimatusest kodumaal. Rein Vihalemm kinnitas, et käesolevat konverentsi ja näitust Vihalemma töödest ja tegevusest võib vaadelda kui Vana Viha, kunstniku ja luuletaja täielikku kojujõudmist.

Eesti Kultuurilooline Arhiiv oli kirjaniku juubeli puhul välja pannud näituse Arno Vihalemma loomingust, mida esitlesid väljapaneku koostajad EKLA juhataja Vilve Asmer ja vanemteadur Marin Laak. Eksponeeritud oli nii kunstnik Vihalemma graafikat, maale ja raamatukujundusi kui ka kirjanik Vihalemma luuleraamatuid, tõlkeid ja käsikirju. Välja oli pandud ka valik kultuuriloolisi kirjavahetusi kolleegide ja sõpradega (Kersti Merilaas, August Sang, Helga Nõu, Liidia Tuulse, Ants Oras, Arvo Mägi, Marie Under, Artur Adson) ja hulk perekonnaarhiivist pärinevaid fotosid, kirju, dokumente.

Ettekandepäeva lõpetas Arno Vihalemma „Kogutud luule” köite esitlus, kus lühikese sõnavõtuga esines raamatu koostaja Joel Sang. Arno Vihalemma loomingut kooriseades esitas mäluasutuste segakoor MASK.

KÜLLIKI KUUSK